

Georg Klein

A HOLLÓ*

Kúnos László fordítása

Átlapozok egy magyar irodalmi folyóiratot, melyet néha megkapok, de csak ritkán tudok belenézni. Van benne egy vers, A HOLLÓ, mely felkelti az érdeklődésemet. Azután meglepően hosszú ideig nem bírok szabadulni tőle. Sőt, szinte egyáltalán nem bírok szabadulni tőle. Ugyanúgy bennem marad, és ugyanúgy nem hagy nyugodni, mint névrokona, Poe híres, gyakran idézett verse, mely velem s bennem él kamaszkorom óta, és időnként, a legváratlanabb pillanatokban jut az eszembe. Poe hollójának erről a különös viselkedéséről már írtam egy korábbi esszémben („ORFEUS”, a PIETÀ című kötetben).

Az új hollónak ugyanaz a zenéje, ugyanaz a ritmusa, mint előképének. Orbán Ottó írta, az egyik nagy mai magyar költő. Először 1989-ben jelent meg.

Megkértem Irmelin Fritzelt, hogy fordítsa le az egész verset svédre. Magyarul így szól:

*„Rosszkedvem van mostanában, tengek-lengek a szobában,
kézbe veszek egy-egy könyvet, angol antológiát,
s egyszerre csak, ni, a Holló, ez a puha, selymes, omló,
ráolvasáshoz hasonló, tébolyult vers rámkiált,
alvilágból károgó hang, csábítóan rámkiált,
dallamával legkivált.*

*Ó a titkos, régi dallam, szellem moccan így a falban,
régi költők, régi versek, olvastam, mint kisdíák,
éző füllel, felhevülve, skandáltam nagy lelkesülve,
hogy ez a költészet üdve: Apolló elcsent nyílát
mindig új íjból kilőve, korról korra lopni át
a makacs melódiát.*

*És ha a vers csak zörömböl, csetres edényként csörömpöl,
ha szövete csupa rongy is, akkor is Isten fiát
menekítjük egy számaron, át valamilyen határon,
gondoltam később, egy nyáron, már mint felnőtt, nem diák;
akkor is jövőt jövőndől, s lelj bár benn csak hibát,
megújulhat a világ.*

*Dehát, mondd csak, világ ez még? Hol vannak a nagy koreszmék?
Hol a megtervezett éden, melyet századunk kínált?
Kósza, kóbor Edgar Allen, mire jó a vers, a szellem
szédítette, gyöngye jellem? Mire zenés mániád?
Hiába a legszebb dallam, szebbé ő sem költi át
e tragikomédiát.*

* Az írás először 1998-ban jelent meg svédül a szerző KÖRPENS BLICK (A HOLLÓ TEKINTETE) című esszékötetében mint a KÖRPEN (A HOLLÓ) című hosszabb esszé bevezető fejezete.

*Századvég, leszáll a holló, fekete ködhöz hasonló,
s lassan-lassan, moccanatlan fészkei belénk magát,
világnagy, lidérces álom, élek, álmodja halálom
és mozdulna bármi áron, de hisz őmaga a gát –
csillagszöggel földre tűzve bámulja az éjszakát
s nem rázhatja meg magát.”*

A fordítónak az utolsó strófa értelmezése és fordítása okozta a legnagyobb nehézséget. Megpróbáltam segíteni, és megírtam neki a saját értelmezésemet:

A fekete köd képében leereszkedő holló kultúránk alkonyát szimbolizálja. A következő sor a strófa – sőt, az egész vers központi gondolatát hordozza. A holló *belénk fészkei magát*, bennünk rak fészket, lassan és *mozdulatlanul* („*moccanatlan*”). Abszurd kép, mivel egy madár nem építhet fészket úgy, hogy ne mozogna. A madár nem, de a kultúra pusztulása, amit a költemény szimbolizál, pontosan ezt teszi. Lassan, észrevétlenül és könyörtelenül belénk fészkei magát, és megbénítja lelkünket, mielőtt még tudatosulna bennünk, mi történik velünk.

A harmadik sor a legnehezebb. A „*világnagy, lidérces álom*” viszonylag még egyszerű. Az álom az egész világot átfogja, de csak lidércfény világítja meg itt-ott, nem igazi fény. A lényeg a következő három szó, melyek közül az első, „*élek*” ki van emelve. Ki mondja ezt? A halálom! A saját halálom álmodja, hogy élek!!! A költő ezzel a zseniális paradoxonnal emeli ki és ad hangsúlyt mindannak, amit az előző két sorban mond. Meghaltam, de világnagy, lidérces álomban azt álmodom, hogy élek.

Az utolsó három sor ezt a gondolatot bontja ki és teszi nyilvánvalóvá. Az álmom, a halálom vagy a lelkem – vagy mindhárom együtt, a határok elmosódnak – „*mozdulna bármi áron*”, de nem teheti, mert lelkem önmaga *gátja*, béklyója, kolonca. Az utolsó strófa fő témája ez a *belülről eredő bénulás*. Itt a nagy különbség korunk és Poe kora között vagy Orbán és Poe között. Poe versében a lélek nem tud kiemelkedni a holló árnyékából. A holló – a Lenore elvesztése nyomán keletkezett depresszió – az ajtó felett ül, Pallasz szobrán – a filozófia, a gondolkodás szimbólumán? –, és a diák szobájának padlójára veti árnyékát. A gyász, a depresszió *kívülről* jön, világosan meghatározott oka van. Orbán hollója a lélekben lakozik, *belülről* bénít.

Az utolsó két sorban a bénult lélek és a holló egyesül. Mozdulatlan. „...*csillagszöggel földre tűzve bámulja az éjszakát s nem rázhatja meg magát.*” Vajon mik a „*csillagszögek*”? Az utópisztikus ideák, a „*megtervezett éden, melyet századunk kínál*”? Ezek váltak még a század vége előtt csillagszögekké? Halott testem még azt álmodja, hogy élek, de a holló olyan mozdulatlanul ül bennem, hogy már meg sem rázhatom magam.

1995 augusztusában levelet írtam Orbán Ottónak, akit akkor személyesen még nem ismertem, és kértem, mondja el véleményét az értelmezésemről. A következő választ kaptam:

„Ön jól ért, és helyesen értelmez mindent. Ami a kérdéses sort illeti: »*Csillagszöggel földre tűzve...*« stb., ez egy háromrétgű kép.

1. Egy rajzszöggel falra tűzött cédula, tegyük föl, egy körözés, *Wanted for entering, rape and murder, Joe So-and-so...*

2. A csillag a sugaraival üt szögeket a sötétségbe.

3. És most jön az, amit ön jól sejt, rejtjeles üzenet annak, aki érti. Elég egy este fölneznünk a csillagos égre, hogy ráébredjünk rádiótávcsöveink és elektronmikroszkópjaink korlátozott teljesítőképességére. Nagyjából mindent tudunk, kivéve azt, hogy mi miben van, mi ered miből, és mi

mekkora. Ötleteink persze vannak, egyik zseniálisabb a másiknál, Isten, általános relativitás, Nagy Bumm meg a kvarkok, de a rideg valóság az, hogy a körözésen a mi képiünk látható, a nagy pofájú és zseniális emberiségé, akit az önteltség bűne miatt köröz a kozmikus járásbírótság. Ezt persze nem lehet kiírni a papírra, ez benne van, ha jól szól, a verssorban.”

Egy másik levelében Orbán az „Edgar Allan” sorokhoz fűzött megjegyzéseket, melyek a svéd fordításban kissé eltérnek a magyartól. A vers a „kósa, kóbor” Edgar Allanról indoeurópai nyelvekre lefordíthatatlan tömörséggel mint „szellem szédítette gyöngéjellelem”-ről beszél. A levélben Orbán a költőt „érzékeny ószeres”-nek nevezi, aki „szakjában a világirodalom eldobált, színes rongyait cipeli... A tündéri képtelenség, a kis nyelv világhódító hatalma igazából csak a mi élményünk lehet, magyar anyanyelvűeké... Ez válasz arra a kérdésre is, hogy miért »kósa, kóbor Edgar Allen« (ha nincs rímhelyzetben, persze Allan), s mi az a »szellem szédítette, gyöngéjellelem«. Az bizony mi vagyunk, költők, alkoholisták, tudóbajosak, pesszimisták, Poe, Tóth Árpád és a sor végén én, ki-ki a maga bajával, de mind valamiképp megszedülve a vers igazététől. Hősök és balekok egy személyben. Én is korrektül jövendőölöm béna világunk pusztulását, de a nyelv, amin ezt teszem, virága teljében, varázslatra képes, fantasztikus hajlékonyságával és életerejével sorról sorra ellentmond a tartalomnak, miközben híven közvetíti is azt; mit kezdhetne a finn-ugor koldus zavarba ejtő gazdagságával egy előkelő és századok által kodifikált, rendes öltözötű, kalapot viselő, indo-európai világnyelv? Ez bizony nagyrészt ott marad az »eredetiben«... Örülök, hogy valami átmentődik, átmentődhet a fordításban – a gesztus hihetetlen szemtelensége? Az elemi borzongás? Mit tudom én... de valami lényeges mégiscsak...”

Göncz Árpád

A RAVATALNÁL

Kedves Julikám, kedves Kati és Eszter!

Kedves Barátaim, mindannyian, akik együtt kísérjük ma utolsó útjára Orbán Ottót! Búcsúzni mindig nehéz, még akkor is, ha a viszontlátás reményében tesszük. Ottótól azonban ma még nehezebb – tőle a holtunkig kell búcsút vennünk. Tőle, akinek élete és költészete valamennyiünk tudatában egygyé forrott. S az emlékezetünkben életünk végéig szétválaszthatatlan.

Én korábban kezdemtelmet, mint ő. Majdhogynem érett fejfel éltem át azt a kort, s gázoltam át a magyar történelemnek azon a mocsarán, amelyben ő – akaratán kívül – ha gyermekből nem is felnőtté, de felnőttélményekkel birkózó fiatallemberré érett.

Kezdeti indulását távolabbról figyeltem – engem a magyar történelem egy másik mocsara nyelt el, zárt áthághatatlan falak közé, s tette a tájékozódásomat a való életben enyhén szólva hiányossá. Csak a szabadulásom után sodródott az életem az övével együvé, amikor a sorsom úgy hozta, hogy vele és családjával egy házban éljünk, s ha kinézünk az ablakon, a magyar valóságnak ugyanazt a szeptétét lássuk – fizikai értelemben is, szellemi értelemben is. Őelőtte is, énelőttem is ott állt még életünk nagy kalandja. De ő – akkor már – ismert és kitűnő költő volt.